

บทความทางวิชาการ เรื่อง การบริหารงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา

ว่าที่ พันตรี สุรเดช รอดจินดา
รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๑

ในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาตินั้น จุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อต้องการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยให้ความสำคัญกับผู้เรียนทุกคนโดยยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545). 2545: 3) สถานศึกษาควรส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ โดยมีจุดเน้นที่สำคัญ คือ ความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และการบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาทั้งทักษะด้านความรู้ ทักษะในการประกอบอาชีพ และทักษะในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ดังนั้น ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษาจึงมีความจำเป็นที่สถานศึกษาจะต้องจัดให้มีการดำเนินงานเพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติดังกล่าว

มีผู้ให้คำจำกัดความคำว่า “การดูแลช่วยเหลือนักเรียน” ที่สำคัญพอสรุปได้ดังนี้ กรมสุขภาพจิต (2544 : 15) ให้ความหมายคำว่า การดูแลช่วยเหลือนักเรียนว่าหมายถึง วิธีดำเนินงานในการช่วยเหลือนักเรียนอย่างมีรูปแบบและขั้นตอนอย่างชัดเจนสามารถปฏิบัติได้ ส่วนกระทรวงศึกษาธิการ (2547 : 6) ให้ความหมายว่า เป็นกระบวนการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างมีขั้นตอน สอดคล้องกับระบบการประกันคุณภาพการศึกษา และการบริหารทั้งระบบโรงเรียน โดยอาศัยศักยภาพและความสัมพันธ์ของนักเรียนที่มีกับครูที่ปรึกษา ครูแนะแนวและฝ่ายปกครอง รวมทั้งมีการประสานระหว่างระบบครอบครัว ระบบโรงเรียน และสาธารณสุขที่ต้องรับส่งต่อปัญหาวิจัยที่สำคัญและเร่งด่วน และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552: 12) ให้ความหมายว่าเป็น การส่งเสริมพัฒนา การป้องกันและแก้ไขปัญหาให้แก่เด็กนักเรียนเพื่อให้เด็กนักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจ มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีทักษะในการดำรงชีวิต และรอดพ้นสภาวะวิกฤติต่าง ๆ ได้อย่างปลอดภัย อาจกล่าวได้ว่า การดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง การที่สถานศึกษาได้ดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อการส่งเสริมและพัฒนา การป้องกัน และการแก้ไขปัญหาให้นักเรียนเพื่อให้เด็กนักเรียนทุกคนได้มีการพัฒนาตนเองเต็มตามศักยภาพ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีภูมิคุ้มกันทางด้านร่างกายและจิตใจ มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีทักษะในการดำรงชีวิต

สถานศึกษาทุกแห่งมีการจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนภายในสถานศึกษา มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ กรมสุขภาพจิต (2544: 13) ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของระบบการช่วยเหลือนักเรียน คือ 1) เพื่อให้การดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาเป็นไปอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ 2) เพื่อให้

สถานศึกษา ผู้ปกครอง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือชุมชนมีการทำงานร่วมกันโดยผ่านกระบวนการทำงานที่ชัดเจนพร้อมด้วยเอกสาร หลักฐานการปฏิบัติงาน สามารถตรวจสอบหรือรับการประเมินได้ ส่วนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546: 66) ได้กำหนดแนวทางของการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ดังนี้ 1) เพื่อให้สถานศึกษามีระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยมีกระบวนการ วิธีการ และเครื่องมือที่มีคุณภาพและมีมาตรฐานสามารถตรวจสอบได้ 2) เพื่อส่งเสริมให้ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษา บุคลากรในสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงาน และองค์กรภายนอกมีส่วนร่วมในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และ 3) เพื่อให้ นักเรียนได้รับการดูแลช่วยเหลือและส่งเสริมพัฒนาเต็มตามศักยภาพ เป็นคนที่สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา อาจกล่าวได้ว่า บุคลากรสำคัญในสถานศึกษาซึ่งประกอบด้วย ผู้อำนวยการสถานศึกษา ครูประจำชั้น ครูที่ปรึกษา คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครองนักเรียน จะต้องร่วมมือส่งเสริม สนับสนุนให้มีรูปแบบ วิธีการ และขั้นตอนของการดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือและส่งเสริมนักเรียนในการ พัฒนาการด้านต่าง ๆ ให้มีพัฒนาการตามศักยภาพต่อไป

บทบาทของหน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้องจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนภายในสถานศึกษา ประกอบด้วยดังนี้

1) **สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน** มีบทบาทได้แก่ 1.1) กำหนดนโยบายและหน่วยงานที่รับผิดชอบในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 1.2) ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นเครือข่ายการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียน 1.3) ส่งเสริมและสนับสนุนให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเกิดการพัฒนาองค์ความรู้สู่การปฏิบัติด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 1.4) สนับสนุนช่วยเหลือให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสามารถดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ 1.5) ส่งเสริมให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามีระบบติดตาม ประเมินผลและรายงานความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง

2) **สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา** มีบทบาทได้แก่ 2.1) นำนโยบายการช่วยเหลือนักเรียนสู่การปฏิบัติในสถานศึกษา ส่งเสริมสนับสนุนให้สถานศึกษาเกิดการพัฒนาองค์ความรู้และความสามารถในการปฏิบัติด้านการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2.2) สนับสนุนช่วยเหลือให้สถานศึกษาสามารถดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ 2.3) ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมมือกันดำเนินงานการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 2.4) ติดตามประเมินผลและรายงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษา

3) **ผู้อำนวยการสถานศึกษา** มีบทบาทได้แก่ 3.1) บริหารจัดการให้มีระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาให้ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ 3.2) ประสานงานระหว่างสถานศึกษากับหน่วยงานและบุคคลภายนอก เช่น ผู้ปกครอง เครือข่ายผู้ปกครอง องค์กรต่าง ๆ สาธารณสุข โรงพยาบาล และ สถานีตำรวจ 3.3) ดูแล กำกับนิเทศ ติดตาม ประเมินผล สนับสนุนและให้ขวัญกำลังใจในการดำเนินงาน

4) **ครูประจำชั้น ครูที่ปรึกษา ครูแนะแนว** มีบทบาทได้แก่ 4.1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล 4.2) การคัดกรองและจำแนกนักเรียน 4.3) การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมและพัฒนานักเรียน 4.4) การจัดกิจกรรมการป้องกัน แก้ไข ช่วยเหลือ และการส่งต่อนักเรียน 4.5) การรายงานผลการดำเนินงานเป็นระยะ ๆ และต่อเนื่อง

5) **นักเรียน** มีบทบาทได้แก่ ให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการสถานักเรียน และปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมของสถานศึกษา

6) **คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน** มีบทบาทได้แก่ ให้การสนับสนุน ให้คำปรึกษา เสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมพัฒนาและแก้ไขปัญหา นักเรียน อำนาจความสะดวกในการประสานงานเมื่อสถานศึกษาต้องการความช่วยเหลือ

7) **ผู้ปกครองและเครือข่ายผู้ปกครอง** มีบทบาทได้แก่ เข้ารับการอบรมการดูแลช่วยเหลือนักเรียน การเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำรงชีวิตของครอบครัวสร้างความรัก ความเข้าใจ และความอบอุ่น สนับสนุนให้ความร่วมมือในการวางแผน การแลกเปลี่ยนความรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ในการส่งเสริมและพัฒนาด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา นักเรียน รวมทั้งต้องเป็นที่ปรึกษา แนะนำ การดำเนินชีวิตที่ดีแก่นักเรียน

8) **หน่วยงานอื่น** ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ/จังหวัด โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล/ประจำอำเภอ/จังหวัด กระทรวงแรงงานและสวัสดิการทางสังคม สี่มมวลชน มีบทบาทได้แก่ 8.1) ให้คำปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับพฤติกรรมและพัฒนาการของเด็กวัยรุ่น 8.2) สอดส่องดูแลให้ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนทั้งด้านความปลอดภัยและการแก้ไขปัญหาพฤติกรรม 8.3) ร่วมมือกับสถานศึกษาจัดกิจกรรมส่งเสริมนักเรียนให้ได้รับการพัฒนาศักยภาพของแต่ละบุคคล 8.4) เป็นแหล่งการเรียนรู้ และฝึกงาน และเพิ่มพูนประสบการณ์แก่นักเรียนตามความรู้ความสามารถ ความสนใจและความถนัด 8.5) ติดตามผลสะท้อนปัญหา และแสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 8.6) ให้ความร่วมมือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศที่เป็นประโยชน์และน่าสนใจ

ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีกระบวนการที่สำคัญ ดังนี้ 1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล สถานศึกษาจะต้องมีข้อมูลพื้นฐานนักเรียนเพื่อช่วยให้ครูที่ปรึกษาเข้าใจนักเรียนมากยิ่งขึ้น สามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อการคัดกรองนักเรียนเป็นประโยชน์ในการส่งเสริมการป้องกันและแก้ไขปัญหาของนักเรียนได้อย่างถูกต้อง ได้แก่ ข้อมูลด้านความสามารถของนักเรียน ข้อมูลด้านร่างกาย ข้อมูลด้านครอบครัว 2) การคัดกรองนักเรียน สถานศึกษาจะต้องคัดกรองนักเรียนเพื่อการจัดกลุ่มว่าเป็นนักเรียนกลุ่มปกติ ได้แก่ นักเรียนที่ไม่มีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาและส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของตนเองหรือสังคมส่วนรวมในด้านลบ หรือนักเรียนกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มมีปัญหา ได้แก่ นักเรียนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากปกติ เช่น เก็บตัว แสดงออกเกินขอบเขต การปรับตัวทางเพศไม่เหมาะสม ทดลองสิ่งเสพติด ผลการเรียนรู้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางลบ จัดอยู่ในเกณฑ์ของกลุ่มเสี่ยงตามเกณฑ์การคัดกรองของสถานศึกษา นักเรียนกลุ่มนี้ทางสถานศึกษาจะต้องให้

ความช่วยเหลือป้องกันหรือแก้ไขปัญหา 3) การส่งเสริมนักเรียน สถานศึกษาจะต้องส่งเสริม สนับสนุนให้นักเรียนทุกคนที่อยู่ในความดูแลของครูที่ปรึกษาไม่ว่าจะได้กลุ่มปกติหรือกลุ่มเสี่ยงกลุ่มมีปัญหา เพื่อช่วยป้องกันไม่ให้นักเรียนที่อยู่ในกลุ่มปกติกลายเป็นนักเรียนกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มมีปัญหา และเป็นการช่วยเหลือนักเรียนกลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มมีปัญหาให้กลับเป็นนักเรียนกลุ่มปกติ มีพฤติกรรมดีตามที่สถานศึกษาและชุมชนคาดหวังไว้ สถานศึกษาอาจใช้วิธีการ ได้แก่ การจัดกิจกรรมโฮมรูม (Homeroom) การจัดกิจกรรมประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน (Classroom Meeting) 4) การป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียน สถานศึกษาควรดำเนินการแต่งตั้งครูที่ปรึกษาเอาใจใส่นักเรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน แต่สำหรับนักเรียนกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มมีปัญหาจำเป็นต้องให้ความสำคัญดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด และหาวิธีการช่วยเหลือทั้งการป้องกันและการแก้ไข ปัญหา ไม่ปล่อยปละละเลยนักเรียนจนกลายเป็นปัญหาสังคม การป้องกันและแก้ไขปัญหาของนักเรียนสามารถดำเนินการ เช่น การให้คำปรึกษาเบื้องต้นกับนักเรียน ดำเนินการให้ความช่วยเหลือนักเรียน การสร้างความมั่นใจให้แก่ นักเรียน 5) การส่งต่อนักเรียน สถานศึกษาควรดำเนินการส่งต่อไปยังผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้ปัญหาของนักเรียนได้รับการช่วยเหลืออย่างถูกต้องและรวดเร็ว ซึ่งสามารถดำเนินการได้ในสองลักษณะ ได้แก่ การส่งต่อภายใน ได้แก่ ครูที่ปรึกษาส่งต่อไปยังครูที่ให้การช่วยเหลือได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของปัญหา เช่น ส่งต่อครูแนะแนว ครูพยาบาล ครูประจำวิชา ครูฝ่ายปกครอง ส่วนการส่งต่อภายนอก ได้แก่ ครูแนะแนว ครูฝ่ายปกครองเป็นผู้ดำเนินการส่งต่อไปยังผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกเพื่อให้ความช่วยเหลือและแก้ไขปัญหานักเรียน

ดังนั้น ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนภายในสถานศึกษาจึงขึ้นอยู่กับผู้บริหารสถานศึกษาและบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมโดย “ร่วมใจ ร่วมมือ ร่วมปฏิบัติ และร่วมพัฒนา” เพื่อให้สถานศึกษาสามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนภายในสถานศึกษาให้สำเร็จได้

บรรณานุกรม

กรมสุขภาพจิต. (2544). คู่มือครูที่ปรึกษาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน. กรุงเทพฯ : ยูเร็นส์อิมเมจกรุ๊ป.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (ฉบับแก้ไข พุทธศักราช 2545). กรุงเทพฯ : สำนักงานฯ.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2552). แนวทางการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักงานฯ.

อ้างอิงใน http://www.bangkok.go.th/upload/user/00000150/proj_dist/friend/friend_6.pdf สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2561